

SOFOKLES'İN OİDİPUS KOLONOS'TA ADLI TRAGEDYASI BAĞLAMINDA KONUKSEVERLİK VE YABANCI KAVRAMLARINA BİR BAKIŞ

A View of the Concepts of Hospitality and Foreigner in the Context of Sophocles' *Oedipus at Colonus* Tragedy

Fatma ERKEK*

ÖZET

Bu makalenin amacı, Sofokles'in Kral Oidipus'un Kolonos'a sığınma hikayesini konu edindiği *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyasında konukseverlik ve yabancı meselelerinin nasıl ele alındığını Jacques Derrida'nın görüşleri ışığında açığa çıkarmak ve sorgulamaktır. Kral Oidipus ülkesinden sürgün edildikten sonra ona eşlik eden kızı Antigone ile Kolonos'a gider. Karşılaştıkları Kolonoslu yaşlılar ve kralları Theseus, Oidipus'u ülkelerine konuk etmek konusunda birbirlerinden farklı tutum sergilerler. Tragedyada Oidipus, kral Theseus tarafından ülkesine kabul edilir. Ancak Oidipus, burada hayata gözlerini yumar. Ölmeden önce Theseus'a kısa süre içinde öleceğini, kızları dahil kendisi dışında hiç kimsenin bilmeyeceği bir yere gömülmesini ve bu yer saklandığı müddetçe onun kentini gelecek tehlikelerden kurtaracağını söyler. Ancak Derrida, Oidipus'un sığındığı bu ülkede konuk edilmesine karşın mezarının yerinin belirsiz kalmasının onun mutlak olarak yabancı kalmasına yol açtığını ifade eder. Bu makalede *Oidipus Kolonos'ta* tragedyası bağlamında yabancılara karşı Atina demokrasisinin, özellikle de Theseus'un yönetimi altında nasıl olduğu irdelenecektir. Ayrıca Antik Yunan kültürü bağlamında bir Tanrı misafiri olarak düşünülen yabancıya karşı nasıl bir konukseverlik gösterildiği ele alınacak ve Derrida'nın görüşleri bağlamında bu konukseverliğin nasıl bir konukseverlik olduğu, onun mutlak, koşulsuz bir konukseverlik olup olmadığı sorgulanacaktır. Son olarak bu tragedyaya bağlamında Derrida'nın düşüncelerinden hareketle yabancıya ilişkin bir sorgulama yürütülecektir.

Anahtar Kelimeler: Kral Oidipus, Jacques Derrida, Koşullu Konukseverlik, Koşulsuz Konukseverlik, Yabancı, Atina Demokrasisi

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine, how hospitality and foreigner issues are handled in Sophocles' tragedy *Oedipus at Colonus*, which is about King Oedipus's refuge in Colonus, in the light of Jacques Derrida's views. After King Oedipus was exiled from his country, he went to Colonus with his daughter Antigone, who accompanied him. The elders of Colonus, as well as their king Theseus, whom they meet, have different attitudes towards hosting Oedipus in their country. In the tragedy, Oedipus is accepted into his country by King Theseus. However, Oedipus dies here. Before he dies, he tells Theseus that he will die soon, he should be buried somewhere that no one knows about, including his daughters. As long as this place is hidden, he will protect his city from future dangers. However, Derrida states that despite being hosted in this country where Oedipus took refuge, the uncertain location of his grave keeps him an absolute stranger. In the context of the tragedy of *Oedipus at Colonus*, this article will look at the Athenian democracy's attitude towards foreigners, particularly under the rule of Theseus. In addition, it will also be discussed what kind of hospitality is shown to the foreigner, who is considered a guest of God in ancient Greek culture and in the context of Derrida's views, it will be questioned what kind of hospitality this is and whether it is an absolute and unconditional hospitality. Lastly, in the context of this tragedy, an inquiry into the foreigner will be carried out based on Derrida's thoughts.

Keywords: King Oedipus, Jacques Derrida, Conditional Hospitality, Unconditional Hospitality, Foreigner, Athenian Democracy

* Araş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, fatoserkek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7309-5694.

Giriş

Politik, ekonomik ve toplumsal nedenlerden dolayı insanlar yerlerini yurtlarını terk ederek başka ülkelere göç etmek veya bu ülkelere sığınma talebinde bulunmak zorunda kalmaktadır. Geçmişten günümüzde göç olgusu artarak varlığını devam ettirmektedir. Bu durum ise beraberinde birçok sorunu ve tartışmayı getirmektedir. Göç söz konusu olduğunda üzerinde en çok tartışılan konuların başında konukseverlik ve yabancı meselesi gelir.

20. yüzyılın başlarında iki büyük dünya savaşının etkisiyle insanlar eski dönemlere göre daha fazla yerlerinden yurtlarından olmaya başlamışlardır. Hem bundan dolayı hem de Avrupa'da göçmenlere, yabancılara karşı her geçen gün artan düşmanca politikalar nedeniyle bu yüzyılda konukseverlik ve yabancı meseleleri Levinas ve Derrida gibi filozoflar tarafından tekrar ele alınıp tartışılmaya başlanmıştır. Felsefe tarihine baktığımızda Kant, Levinas ve Derrida'nın konukseverlik üzerine düşünceler ortaya koyduğunu görürüz. Ancak bu düşünürlerin ele alıp tartıştığı konukseverlik meselesinin çok eskilere dayanan, örneğin Antik Yunan'da Sofokles'in de ele aldığı bir mesele olduğu söylenebilir. Sofokles, *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyası bağlamında konukseverlik ve yabancı meselesini gündeme getirmiştir. Onun adı geçen tragedyada bu sorunları ele alması o dönemde var olan politik atmosferden bağımsız değildir. Sofokles'in bu tragedyayı kaleme aldığı dönemde bu türden politik meseleler Atinalıların gündemini meşgul eden meseleler olmuştur.

Sofokles'in *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyası Derrida'nın konukseverlik meselesine ilişkin düşüncelerini temellendirirken irdelediği ve bu bağlamda önemli tespitlerde bulunduğu bir tragedyadır. Bundan dolayı Sofokles'in bu tragedyası bağlamında konukseverlik ve yabancı kavramlarına bu çalışmada Derrida'nın düşünceleri ışığında bakılmaya çalışılacaktır. Bunun için öncelikle Derrida'nın konukseverliğe ilişkin düşüncelerini ortaya koymak yerinde olacaktır.

Derrida'nın Konukseverliğe İlişkin Düşünceleri

Derrida, konukseverlik kavramını yapışöküme uğratarak konukseverliğe ilişkin düşüncesini temellendirmeye çalışır ve koşullu ile koşulsuz olmak üzere iki tür konukseverlikten bahseder. İlki daha önce felsefe tarihinde özellikle Kant tarafından ortaya konulan ve daha çok hukuki bir bağlamda incelenen konukseverlik düşüncesidir. Derrida'ya göre bu konukseverlik düşüncesi sorunludur. Kant, konukluğu "bir yabancıнын bir başkasının toprağına varışında, ondan düşman muamelesi görmeme hakkı" olarak tanımlar (Derrida, 2012, s. 11). Ev sahibi, istediğı takdirde gelen bu konuğı kabul etmeyerek geri gönderebilir fakat konuk düşmanca bir girişimde bulunmadığı, barışçıl bir şekilde kendi ülkesinde durduğı müddetçe ona karşı düşmanca davranmaması gerekir (Derrida, 2012, s. 11). Kant için konukseverlik ulus devletler arasındaki ilişkilerde düşmanlığı azaltan bir şeydir. Başka bir deyişle yabancıya karşı konuksever olmanın temelinde uluslar arasındaki barışı korumak vardır. Kant, başka bir ülkeye sığınmış bir yabancı ile o ülkenin vatandaşlarının sayğıya dayanan "barışçıl" bir ilişki kurmaları gerektiğı görüşündedir. Bir yabancı başka bir ülkede düşmanca karşılanmamalıdır. Yabancıya karşı konukseverlik ancak yabancı o ülkenin bütünlüğüne, düzenine zarar vermediğı müddetçe gerçekleştirilebilecek bir şeydir. Ayrıca Kant, insanların başka bir ülkeyi ziyaret etmelerinin ya da başka bir ülkeye sığınmalarının birtakım evrensel ilkelere dayandırılması gerektiğini düşünür. Ona göre insanlar yeryüzünün ortak sahipleridir ve dolayısıyla yeryüzünde yaşayan bütün insanlar "evrensel ve kozmopolit bir topluluğun" üyesidirler. Bundan ötürü bir arada yaşamak konusunda hoşgörölü olmalılar (Borradori, 2003, ss. 77-78) Kant'ın burada bahsettiğı "konukseverlik evrensel bir konukseverliktir" (Direk, 2013, s.193). Ona göre böyle bir konukseverlik olmadan devletler arasında ebedi bir barış mümkün olamaz. Onun ele aldığı konukseverlik konuğı oturma hakkı tanımayan sadece ziyaret hakkı tanıyan bir konukseverliktir. Bununla birlikte insanların böyle bir hakka sahip olabilmeleri için mutlaka bir devletin vatandaşı olmaları gerekir, yani Kant için "insan olmak" bu hakka sahip

olmak için yeterli değildir. Dolayısıyla Kant'ın konukseverliği, daha önce belirtildiği üzere koşullu olan bir konukseverliktir. Kant, konukseverliğin böyle de olması gerektiği görüşündedir. Çünkü yeryüzünde yaşayan tüm insanlar yeryüzünün ortak sahipleri olsa da onun üzerinde sınırsızca dağılım göstermeleri mümkün değildir (Direk, 2013, ss. 193-195).

Kant'ın sunduğu konukseverlik uluslararası yasalarla, adetlerle düzenlenmiş bir konukseverliktir. Bu konukseverlikte ev sahibi evine konuk olan yabancıyı bir yandan insan olarak kabul eder, diğer yandan ev sahibinin konuk ettiği yabancıyla kurduğu ilişki hukuka göre belirlenen bir ilişkidir (Derrida, 2020, s.65). Konuk burada ev sahibinin kurallarına, yasalarına uyması koşuluyla konuk edilir. Derrida koşullu konukseverliğe dair şu sözleri sarf eder: “bireyler, aileler, kentler ve devletler tarafından en yaygın biçimde uygulanan konukseverliktir. Ancak ötekinin bizim kurallarımıza, yaşam tarzımıza, hatta dilimize, kültürümüze, siyasal sistemimize vb uyması koşuluyla konukseverlik gösteririz.” (Derrida, 2003, s. 160)¹. Bu da yabancıya gittiği yerin kurallarına, düzenine ve kültürüne saygı gösterdiği, oranın dilini öğrendiği müddetçe konuksever bir şekilde karşılanabileceği anlamına gelmektedir (Yeğenoğlu, 2016, s. 10). Derrida'ya göre bu konukseverlikte ev sahibi konukçu çok iyi bir şekilde ağırlasa da ona yabancı muamalesi yapmaya devam eder. Bundan ötürü onun için hukuka göre belirlenen bir konukseverlikte her ne kadar ev sahibi konukçu iyi bir şekilde ağırlasa da konuk yine de yabancı olarak kalır (Derrida, 2020, s. 65).

Derrida için koşullu konukseverlik, adı, sanı, nereden geldiği belli olan, yani kimliği belli olan konukçu buyur etmeye dairken, koşulsuz olan ise konuk olanı tanımaya yönelmeden, onun adını ve nereden geldiğini sorgulamadan, kimliğini bilmeden onu koşulsuzca konuk etmeye dairdir (Naas, 2006, s. 239). Bu bakımdan ona göre koşullu (Kantçı anlamda) konukseverlikte konukseverlik hakkına sahip olan yabancı konuk edilmeye kabul edilmeden önce sorgulanır. Konuk olarak kabul edilmeden önce veya kabul edilmesi için yabancıya öncelikle adı sorulur. Başka bir deyişle “mahkemede bir şahide yapıldığı gibi, adını açıklaması ve kimliğinin doğruluğunu ispat etmesi istenir ondan.” (Derrida, 2020, s. 29). Oysa Derrida için gerçek bir konukseverlik beklenmeyen bir konukçu herhangi bir koşul dayatmadan gerçekleştirilebilecek bir şeydir. Herhangi bir ayırım yapmadan ve herhangi bir talepte bulunmadan kapımıza gelen herkese karşı konuksever olmalıyız. O, böyle bir konukseverliğin, konukçunun kim olduğunu, adını sanını, dilini, yerini yurdunu sormadan ona kapılarını sonsuzca açmakla gerçekleştirilebilecek bir şey olduğunu savunur. Burada söz konusu olan konuk davetli bir konuk değildir, kim olduğunu ve nereden geldiğini bilmediğiniz birisidir (Yeğenoğlu, 2016, s. 13). Bir Tanrı misafiridir. Bu yüzden Derrida için gerçek bir konukseverlik herhangi bir koşula bağlanmadan cömertçe sunulur. Derrida'nın mutlak ya da koşulsuz konukseverliğe ilişkin düşüncesi şu şekildedir:

(...) mutlak sadece (bir soyadı olan, sosyal statüsü de yabancı olan, vb.) yabancıya değil kim olduğu belli olmayan, isimsiz mutlak ötekine de, karşılık (bir anlaşmaya dahil olmak) beklemeden ve adını dahi sormadan evimi açmamı, ona yer vermemi; ona sunacağım bir yere gelmesine, oraya ulaşmasına ve o yerde yer almasına izin vermemi talep eder. Mutlak konukseverlik yasası, bir hak olarak konukseverlikten, hak olarak yasa veya adaletten kopmayı buyurur. (Derrida, 2020, s. 27).

Koşullu konukseverlikte, konuktan beklenen evin kurallarına uyması, evin düzenini bozmaması, bu düzende herhangi bir değişiklik yapmamasıdır. Gelen

¹ Burada Derrida'ya verilen referans Giovanna Borradori tarafından hazırlanan *Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar* adlı kitabın içinde yer alan Borradori'nin Derrida ile yaptığı söyleşide söyleşinin Derrida'ya ait kısmına aittir. Metin içinde (Derrida, 2003) şeklinde yapılan referanslar Derrida'nın bu söyleşideki düşüncelerine yapılmıştır ve göndermenin yapıldığı eser Kaynakça'da şu şekilde verilmiştir: Derrida, J. (2003). “Otoimmünite: Gerçek ve Simgesel İntiharlar-Jacques Derrida'yla Söyleşi”, *Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar* içinde. Haz. Giovanna Borradori. Çev. Emre Barca. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

yabancı'nın konuk edildiği yerin dilini öğrenmesi, kurallarına, kültürüne uyması beklenir. Gelenin konuk edildiği evde ev sahibi evin efendisi olarak, konuk da konuk olarak kalır. Dolayısıyla ev sahibinin, öznenin öteki, yani konuk karşısındaki hükümranlığı varlığını sürdürür (Yeğenoğlu, 2016, s.67-68). Bu konukseverlikte kapımıza gelen yabancıyı evimize davet edip konuğa rahat ol, "kendi evindeymişsin gibi" davran dediğimizde ev sahibi olarak konuğun rahat etmesinden sorumlu hale geliriz ve eskiden sahip olduğumuz özgürlüğümüzü kaybederiz. Her ne kadar konuğa "kendi evindeymiş gibi davranmasını" söylesek de Derrida'ya göre burada dile getirilmemiş bir şey vardır. Bu da konuğun evimizin düzenini bozmadan, bizim tarafımızdan konulmuş olan evimizin kurallarına uyması talebidir (Direk, 2013, ss. 212-213). Bu türden bir konuk etmede tam olarak konukseverlik gösterilemez, ev sahibi efendi konumunda kalır ve efendi olarak ev sahibi evine konuk ettiği kişiyi evine buyursa da kapısının eşliğini aşmasına aslında bir ölçüde izin vermez (Derrida, 2012, s.28). Kapı figürüne dikkat çeken Derrida, kapının olduğu yerde konukseverliğin varlığından bahsedemeyeceğimizi söyler: "Konuksever ev yoktur. Kapısız, penceresiz ev olmaz da ondan. Fakat kapı ve pencereler olunca da, bu birisinin anahtarı var ve o konukluk koşullarını denetlemeli demektir. Bir eşğin olması gerekir. Ama eşik varsa, artık konukluk yok demektir." (Derrida, 2012, s. 29).

Koşullu konukseverlikte ev sahibi evine gelecek olan konuğu davet etmiştir. Dolayısıyla konuğun geleceği zaten önceden öngörülmüştür. Derrida davete dayanan konuk ile Tanrı misafiri arasında ayırım yapar ve Tanrı misafirini koşulsuz konukseverlik ile ilişkilendirir. Tanrı misafiri davet ile gelen konuktan farklı olarak davet edilmez, beklenmedik bir anda, gelmesi hiçbir şekilde öngörülmeyen biri olarak kapımızın eşğinde belirir. Bu açıdan Derrida Tanrı misafirini, tıpkı Mesih gibi hiç beklenmedik bir anda, şaşırtarak gelen birisi olarak görür. Derrida, yukarıda söz edildiği gibi koşullu konukseverliği davet ile ilişkilendirirken, koşulsuz konukseverliği ziyaret ile ilişkilendirir (Derrida, 2012, s. 32). Derrida koşulsuz konukseverliğe ilişkin ise şöyle der: "ne beklenen ne de davet edilen, mutlak anlamda yabancı bir konuk olarak, yeni gelen olarak ulaşan herkese, tanımlanamaz ve öngörülemeyen olana, kısacası bütünüyle öteki olana açılır ya da peşinen açıktır. Buna, davetten ziyade bir ziyaret konukseverliği derdim." (Derrida, 2003, s. 160) Bu konuklukta daha önceden tanınan birinin davet edilmesi söz konusu değildir, gelen konuk beklemediğimiz ve kim olduğunu bilmediğimiz bir konuktur. Konukluğu ile bize ne getireceğini, başka bir ifadeyle bize iyilik mi yoksa kötülük mü getireceğini bilemediğimiz bir kişidir bu konuk (Direk, 2013, s. 214). Bu konuk etmede ev sahibi her türden sürprize açık hale gelecektir. Daha doğrusu koşulsuz bir konukseverlikte bizden farklı olanı, sürprizleri de beraberinde getirecek olanı evimize buyur ederiz. Hatta bu konuk etmede hem ev sahibi hem de konuk için bir şeyler ters gidebilir. Bunun da bir güvencesi yoktur. Derrida'ya göre evimizde ağırlayacağımız konuğun elbette kimliğinin belirsiz olması evimize yönelik bir tehdite yol açabilir. Ancak böyle bir konuk evimiz üzerindeki hakkımızı sorgulamamıza yol açar. Bizi evimiz olarak gördüğümüz yerden bu bakımdan bize edecek olan bir başkasını koşulsuzca evimize buyur ettiğimizde ancak konukseverlikten bahsedebiliriz (Naas, 2006, ss. 239-240). "Derrida bunu mesihçi bir tarzda düşünür; geliş kurtarabilir, şimdiye dek bilinmedik bir yenilik ya da şans getirebilir ya da her şeyi daha beter hale sokabilir ve tamamen yıkıcı olabilir. Aslında 'radikal deneyim' de budur." (Direk, 2013, ss. 214-215).

Derrida'ya göre koşulsuz konukseverlikte koşullu olanın tersine bir sınırlama söz konusu değildir. Gelen konuğa kendi sınırlarımızı dayatmadığımızda ya da ondan kimliğimizi onaylamaya yönelik herhangi bir beklenti içinde ya da bu yönde bir talepte bulunmadığımızda koşulsuz bir konukseverlikten söz edebiliriz. Son olarak koşulsuz konukseverlikte ev sahibi ve konuk arasındaki ilişkinin koşullu konukseverlikteki gibi olmadığını söyleyebiliriz. Böyle bir konukseverlikte ev sahibi efendi konumunda değildir. Burada ev sahibinin hükümranlığı, onun evindeliği yapışöküme uğrattılır. Ev sahibi "evin mülkiyeti ve kontrolünden" vazgeçtiğinde, hatta kendisi de bir konuk durumuna,

daha doğrusu konukla eş duruma geldiğinde ancak konukseverliğin mevzubahis olduğu söylenebilir (Yeğenoğlu, 2016, s. 14). Derrida'ya göre bu konukseverlikte davet eden ev sahibi konunun rehinesi haline gelir (Derrida, 2012, s.19).

Sofokles'in Oidipus Kolonos'ta Tragedyasında Konukseverlik ve Yabancı Meselesi

Sofokles, *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyasını demokrasinin yıkıldığı dönemde, dolayısıyla kente kimin ait olup olmadığı ve "siyasi ve toplumsal sürgün" meselelerinin Atinaların kafalarını meşgul ettiği bir dönemde yazmıştır ve üç yıl sonra demokrasinin yeniden kurulmasıyla beraber bu tragedya sahneye konulmuştur (McCoy, 2013, s. 56). Bu tragedya Kral Oidipus'un yaşamını konu alan tragedyalardan biridir. Kral Oidipus ülkesi Thebai'da babasını katledip annesi ile evlendiğini öğrendikten sonra kendi elleriyle gözlerini kör eder ve bu kirli geçmişinden, yasa dışına çıkmış bir insan olmasından dolayı ülkesinden ikinci kez sürgün edilir. İlk sürgünü, doğumundan sonra kahinlerin, birgün büyüdüğünde babasının katili olacağına dair kehanetlerinden sonra gerçekleşir (Bowlby, 2010, s. 190). Oidipus'un oğulları kendisinin sürgün edilmesi sonucunda boşta kalan yeri için birbirleriyle taht kavgasına girişirken kızları Antigone ve İsmene gözleri görmeyen, kendi ülkesinden kovulmuş yaşlı, zavallı babalarını sürgün yaşamında yalnız bırakmazlar ve ona eşlik ederler.

Oidipus ve kızı Antigone Kolonos'a- Kolonos, Atina'ya bağlı bir köydür-vardıklarında tam olarak nerede olduklarını anlamaya çalışırken kendilerine doğru yaklaşmakta olan bir yabancı görürler. Kendilerine yaklaşmakta olan yabancıya nerede olduklarını soracaklarken yabancı onlara oturdukları yerden hemen kalkıp ayrılmalarını, hiçbir ölümünün ayak basmaması gereken kutsal bir yerde- "Toprak ve Gece'nin kızlarının yaşadığı yer" de- olduklarını söyler (Sofokles, 2010, s. 8). Gerasimos Kakoliris'e göre yabancıların Oidipus ve Antigone'ye bu sözlerinde ev sahibi ülke tarafından kendi ülkesine ayak basan yabancıya karşı uygulanan ilk şiddet biçimini görmek mümkündür (Kakoliris, 2020, s. 15). Yabancıların bu sözlerine karşılık Oidipus, sığındığı bu topraklardan ayrılamayacağını dile getirir. Ülkenin yerlisi olan bu kişi onlara öncelikle Kolonos'ta bulduklarını söyler ve Oidipus'un ona bu topraklardan ayrılmayacağını ifade etmesi üzerine Oidipus'a şu şekilde cevap verir: "Kentimizin herhangi bir kararı olmadan ve tam olarak ne yapmam gerektiğini öğrenmeden tabii ki seni kovmayacağım." (Sofokles, 2010, s. 9). Oidipus, ülkenin kralının Aigeos'un oğlu Theseus olduğunu söyleyen bu yerliye Theseus ile görüşmek istediğini, birisinin kendisi adına bu isteğini ona iletmesini rica eder. Bu yabancı ülkede karşılaştıkları bu yerli, kral Theseus'a haber vermeye gittikten sonra onlara doğru gelen yaşlıları (koro) görürler. Yaşlılar öncelikle Tanrıçaların korusuna giren bir serseri olarak Oidipus'u suçlamaya başlarlar. Oidipus ise, kendisine karşı böyle bir suçlamada bulunmamaları için onlara yalvarır. Ancak yaşlılar durmaz ve ona nasıl davranması gerektiği konusunda talimatlar vermeye çalışırlar. Antigone ise babasına onların söylediklerine, geleneklerine uymak gerektiğini söyler (Sofokles, 2010, ss. 9-12). Oidipus, kendisine kötülük yapmamalarını isteyerek onların talebini yerine getirir. Yaşlılar bunun ardından ona kendi kentlerinin sevdiği şeyleri sevmeye, sevmediği şeylerden ise nefret etmeye hazır olması gerektiğini dile getirirler ve daha sonra da onun adını, kim olduğunu ve ülkesinin neresi olduğunu sorgularlar. Oidipus, öncelikle onlara ülkesinden sürgün edilmiş bir insan olduğunu söyler. Ona adını, soyunu sorduğlarında ise bu soruları sormamalarını rica eder ve soyunun korkunç olduğunu ekler sözlerine. Yaşlıların ısrarı üzerine Laios'un oğlu Oidipus olduğunu söylemek zorunda kalır. Bunu duyduklarında yaşlılar onu ülkelerinden hemen defetmeye çalışırlar. Ülkelerinden çekip gitmezse ülkelerine büyük bir lekenin sürüleceğini ve o lekenin giderek büyüyeceğini sözlerine eklerler (Sofokles, 2010, s. 13-15). Yaşlılar onu kabul ettiklerinde Oidipus'un aile düzenlerine zarar vereceğini düşünürler. Onların Oidipus'u bu şekilde suçlarmalarına karşı "Oidipus, hayalet olsa dahi kendisini 'yasa dışına çıkmış' biri (*anomon*) saymamaları için yalvarır." (Derrida, 2020, s. 37). Yaşlıların taleplerine karşı Oidipus, sığınma talebinde diretir. Onlara Atina'nın dindar bir kent olmakla ve

kötü bir kadere sahip olan insanlara yardım edebileceği yönünde ün saldığını söyler (Sofokles, 2010, s. 15).

Oidipus'un Kolonos'taki bu ilk karşılaşması koşullu bir konukseverlik örneği olarak okunabilir. Öncelikle yaşlılar Oidipus'a ayak bastığı kutsal topraklardan çıkmasını söylerken kendi topluluklarının kutsal geleneklerine saygı duymasını talep ederler. İkincisi kendi topraklarına sığınmış zavallı, yaşlı bir insana adını, nereden geldiğini, soyunu sopunu sorarlar ve kendi ülkelerinde kutsal ve dokunulmaz olarak gördükleri şeylere, geleneklerine, kendi ülkelerinin yasalarına uyması talep ederler. Oidipus'un kirli geçmişini öğrenen ülkenin yaşlıları, kendi ülkelerinin yasasına, geleneklerine, düzenine zarar vereceğini düşünerek onu ülkelerinden hemen kovmak isterler (Kakoliris, 2020, ss. 15-16; Sofokles, 2010, ss. 13-15).

Oidipus kendisini tanıttıktan sonra Kolonoslu yaşlılar Oidipus'un başından geçenleri merak ederler. Oidipus ise gösterdikleri bu misafirlik karşılığında başından geçenleri sormamalarını, yaralarını deşmemelerini rica eder. Ancak hikayesini öğrenmek konusunda ısrarcı olan yaşlılara Oidipus babasını bilmeden öldürdüğünü ve annesi olduğunu bilmediği kadın ile evlenmesine Thebai'nun neden olduğunu söyler (Sofokles, 2010, ss. 24-25). Dolayısıyla başından geçen bu felaketlerden kendisinin sorumlu olmadığını, yaptığı hiçbir şeyi bilerek yapmadığını ve bir Tanrı misafiri olduğunu dile getirir. Başka bir deyişle Oidipus, ülkesinden sürgün edilmesine neden olan suçlardan kendini aklamaya çalışır. Derrida'nın yorumuyla suçlu kendisi değil, ülkesi Thebai'dir. "Thebai'dir yani bilmeden, habersiz biçimde suçun sorumluluğunu taşıyan bilinçsiz Thebai'dir, bilinçdışı-kenttir, şehrin, polis'in göbeğindeki bilinçdışıdır, politik bilinçdışıdır." (Derrida, 2020, s. 37, 39). Çünkü onu suça yönelten, başka bir deyişle onun yasa dışına çıkmasına neden olan Thebai'nin yasası olmuştur (Derrida, 2020, ss. 37, 39).

Oidipus'un sığınma talebi kentin kralı Theseus'a bırakılır. Theseus onların bulunduğu yere vardığında, Oidipus'a yönelerek başından geçenlerden, hikayesinden haberdar olduğunu dile getirir ve daha sonra kendisinden ne talep ettiğini sorar. Theseus, onun için elinden gelen her şeyi yapacağını, yüreğinin merhametle dolu olduğunu, kendisinin de daha önce sürgünde olduğunu, sürgündeyken birçok tehlikeyle karşı karşıya kaldığını, çok acı çektiğini, bu nedenle sürgünde olan bir insana yardım edememezlik yapamayacağını ifade eder. Oidipus, ülkesinden kovulduğunu ve başından geçenlerden dolayı artık ülkesine geri dönemeyeceğini söyleyerek sığınma talebini dile getirir (Sofokles, 2010, ss. 25-27). Hatta bu talebi yerine getirilirse Theseus'un ülkesine bir armağan sunacağını, iyilik getireceğini sözlerine ekler. Onun bu sözleri üzerine Theseus, misafirperver bir insan olduğunu, onu geri çevirmeyeceğini, ona kendi ülkesinde yaşayabileceği bir yer vereceğini ifade ederek korobaşına şöyle der: "Ülkemizin yabancıları olan bu adam burada kalmak istiyorsa ona göz kulak olacaksınız." (Sofokles, 2010, ss. 27-28). Hatta Theseus onu ülkesine geri götürmek isteyen Kreon'dan onu koruyacağını, kendisi istemedikçe koruması altında olduğunu da sözlerine ekler ve daha sonra Kolonos'a gelerek Oidipus'u Thebai'ya zorla götürmek isteyen Kreon'a engel olur ve kızları Antigone ile İsmene'yi kaçıran Kreon'dan kızlarını kurtarır (Sofokles, 2010, ss. 36-41).

Theseus, Oidipus'u tüm geçmişi ve hikayesiyle kabul eder ve ona şefkat gösterir. Theseus, bu tragedyada Oidipus'un savunmasızlığını, kırılganlığını çok iyi bir şekilde gören ve aynı deneyime sahip olan, "başkalarıyla özdeşleşebilen" biri olarak ortaya çıkar. McCoy'e göre o, "insan olmanın ne demek olduğunu" çok iyi bilen ve bu nedenle "hiçbir yabancıların tamamen 'yabancı' olmadığını" düşünen bir kişi olarak görünür (McCoy, 2013, ss. 55, 57) Bu nedenle Derrida açısından hem Theseus hem de Oidipus yabancı olmanın ne demek olduğunu bildikleri ve böyle ortak bir deneyime sahip oldukları için birbirlerine yabancı olmayan kişilerdir (Manoussakis, 2011, s. 283). Thukydides'e göre Theseus Atika'da bulunan küçük kentlerin meclis ile hükümetlerini kaldırarak ve bu bölgede yaşayan herkesi bir araya getirerek bu kentleri tek bir meclise ve hükümete sahip olacak şekilde büyük bir kent halinde birleştiren bir kraldır (Thukydides, 1956, s. 289). Bu bölgedeki

komünleri Atina adı altında tek bir kent haline getiren ve Atina demokrasisinin kurucusu olan Theseus, "birlikte yaşamaya' herkesi dahil etme arzusuna" sahip bir kraldır (McCoy, 2013, s. 60). Onun bu arzusunu Oidipus gibi kentten olmayan bir yabancıнын isteğini geri çevirmemesinde görmek mümkündür. Onun yönetimi altında Atina demokrasisi topluluğundaki herkesi kucaklar. Daha önce polisin bir parçası olan demos, Theseus ile birlikte polisin bir parçası olmaktan çıkmış onunla birleşmiştir. (McCoy, 2013, s. 60).

Kolonos'taki yaşlıların Oidipus'un "kirli" geçmişinden dolayı ülkelerinden defetmeye çalışmalarına karşın Theseus'un onu sorgulamadan, olduğu gibi ülkesine kabul etmesi ve koruması altına alması kısmen koşulsuz bir konukseverlik örneği olarak düşünülebilir. Kolonos'lu yaşlılar, Oidipus ile karşılaştıklarında koşulsuz bir konukseverlik örneği göstermezler. Ev sahibi olarak Kolonoslu yaşlılar, Oidipus örneğinde görüldüğü üzere Oidipus'un kim olduğunu sorgulayarak sınırları aşarak ülkelere gelen yabancılara karşı seçici olduklarını gösterirler. Oysa Theseus, bunun aksine Oidipus'a karşı kentnin kapılarını cömert bir şekilde açar ve Oidipus'a bir Tanrı misafiri gibi davranır. Ayrıca Oidipus'un Kolonosluların kutsal saydıkları ve hiçbir ölümlünün ayak basmaması gereken topraklara ayak basması ve burada oturması Kolonos'un nomosuna karşı bir davranış olmasına rağmen Theseus tarafından Kolonos'a kabul edilmesi de koşulsuz konukseverliğe örnek teşkil eder (Knudsen, 2018, s. 68). Theseus'un Oidipus'u bir Tanrı misafiri olarak görüp ona karşı göstermiş olduğu konukseverliğin Antik Yunan kültüründe mevcut olan bir konukseverlik olduğunu söylemek de mümkündür. Homeros'un Odessa Destanı'nda da görüleceği üzere Antik Yunan'da "ev sahibi başlangıçta konuğuna kim olduğunu, nereden geldiğini ve ne tür bir sıkıntının onu kapısına kadar getirdiğini sormaktan kaçınır." (Kakoliris, 2020, s.16). Yine bu destanda kılık değiştirmiş bir Tanrı olarak yabancıdan bahsedilir. Bu toplumda kapınıza gelen dilencinin, yabancıнын ya da dışlanmış olan bir insanın kılık değiştirmiş bir Tanrı olabileceği düşüncesi hâkim olduğu için evlerine konuk olarak gelen yabancıya bir ilahmış gibi yaklaşılır. Bundan dolayı konuğu evine almak, ona bakmak ahlaki bir zorunluluk olarak kendini gösterir (McCoy, 2013, s. 56).

Bununla birlikte Kakoliris'e göre Theseus'un Oidipus'un sığınma talebini kabul etmesinde ev sahibi olarak Theseus'un sürgünde olma deneyimi ile Oidipus'un deneyimi arasındaki uyum burada önemli bir etkidir. Çünkü ikisi arasında ortak bir deneyimin yarattığı bir "ittifak" Theseus'un Oidipus'un sığınma talebini koşulsuzca kabul etmesine neden olur. "Theseus'un gelen ötekine açılması, paylaşılan bir deneyim açısından ötekini anlama ve sempati duyma yeteneğine sahip bir 'ben'in mevcudiyetine bağlıdır. Bu anlamda ev sahibi, diğerinin farklılığını değil, kendi 'benliğini' ve diğerine yansıtılan kendi deneyimlerini kabul eder." (Kakoliris, 2020, s. 17). Dolayısıyla Theseus'un Oidipus'u kentine kabul etmesinde bütünüyle koşulsuz konukseverliğin izlerini görmek mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği üzere Theseus'un deneyimi ve Oidipus'un bu anlamda kendisine benzerliği yabancıyı kabul etmede önemli bir etkidir. Burada Theseus, Oidipus'a karşı konuksever bir tavır sergilese de başka bir deyişle "yabancıya karşı olumlu bir eğilime sahip olsa bile, konukseverliğin terimlerini tanımlayan ev sahibidir." (Kakoliris, 2020, s. 17).

Söz konusu tragedya geri dönersek tragedyanın sonlarına doğru Oidipus Theseus'a ölmek üzere olduğunu ve bu nedenle kendisinden başka bir talebi olduğunu bildirir. Kısa süre içinde öleceğini ve öleceği yeri sadece ona söyleyeceğini, öldüğü yeri kızları dahil hiç kimseye söylememesini, sadece kendisinden sonra yerine geçecek olan kişiye bir sır olarak aktarmasını ister. O kişi de kendisinden sonra gelene bunu bir sır olarak aktaracaktır. Theseus, onun isteğini yerine getirdiğinde kentini ileride karşılaştacağı felaketlerden, kötülüklerden kurtaracaktır. Bunu yapmadığı takdirde Atina'nın başına felaketler gelecektir (Sofokles, 2010, s. 52). Burada da görüleceği üzere Oidipus adı Oidipus'un daha önce işlediği suçlara özdeşleşen, olumsuz bir ad iken Atina'da kenti koruyan bir güç haline gelir ve burada pozitif bir anlam kazanır (McCoy, 2013, s. 58). Theseus, Oidipus'un isteğini yerine getirir. Oidipus gözlerden uzak,

sadece Theseus'un bildiği bir yerde hayata gözlerini yumar. Ölümün nasıl gerçekleştiğini ise Theseus'tan başkası görmemiştir. Ancak Antigone ve İsmene, babalarının mezarını görmek ister. Theseus, hem Oidipus'a söz verdiği hem de kentini felaketlerden kurtarmak istediği için bunun imkânsız olduğunu dile getirerek onların bu taleplerini reddeder (Sofokles, 2010, s. 58). Kakoliris, Derrida'nın görüşlerinden hareketle Oidipus'un kendisine ev sahiplik yapan Theseus'a iki şekilde koşulsuz bir sorumluluk yüklediğini dile getirir. Bunlardan biri mezar yerini kimseye söylememesi iken, diğeri ise Oidipus'un unutulmamak için "anısını canlı tutma" isteğidir. Theseus'tan talebini yerine getirmesi konusundaki isteği ise içinde bir tehdidi barındırır. Çünkü Theseus onun talebini yerine getirmezse "Atinalılar için gerçekten kötü olacak." (Kakoliris, 2020, s. 18). Bu tehditle ev sahibi Theseus, ona verdiği sözle, yaptığı yeminle bir rehineye dönüşür. Sadece Theseus değil, herkes artık bir ölü olan Oidipus'un rehinesi haline gelmiştir. Leonard'a göre "Theseus bu anlaşmaya, bilen özne, kendi düşüncelerinin ve eylemlerinin efendisi olarak değil, Oidipus'un buyruğunun nesnesi olarak girer. Ev sahibinin öznelliği, konuğun sınırsız taleplerinin rehinesi haline gelir." (Leonard, 2006, s. 245). Oidipus'un kızları babalarının mezarını görmek istediklerinde Theseus, onların bu isteklerini, yukarıda bahsedildiği üzere Oidipus'a ettiği aynı yeminle reddeder. Derrida'ya göre, ev sahibinin içinde bulunduğu bu durum, Levinas'ın öznenin ev sahibi, rehine olduğu düşüncesini anımsatır. Levinas, başkasına karşı sorumluluğun öznenin kendisinden, kendi beninden vazgeçerek başkasının rehinesi haline geldiğinde, onun karşısında edilgin olduğunda gerçekleşebileceğini söyler (Derrida, 2020, ss. 93,95; Derrida, 2012, s. 20). Derrida'ya göre, bu tragedyada yabancı ev sahibini kurtarabilecek biriymiş gibi görünür, rehine durumunda olan davet eden ev sahibidir ve "konuk, davetli rehine (guest), davet edeni davet eden, ev sahibinin (host) efendisi haline gelir. Konuk (guest) evsahibinin ev sahibi (host) haline gelir." (Derrida, 2020, ss. 107, 109).

Oidipus'un ev sahibine tutacağı söz karşılığında sunduğu armağan ise aslında "belirsiz bir armağan"dır. Esasında Atinalılar Oidipus'u konuk ederek sadece kendileri ona bir armağan sunmazlar aynı zamanda karşılığında Oidipus da onlara konuksever olmayı bir armağan olarak sunar (Kakoliris, 2020, ss. 16, 18). Çünkü Laura Slatkin'e göre Atinalıların Oidipus'un sığınma talebini kabul ederek onu konuk etmeleri kendi "değerlerini" gerçekleştirmeleri için bir imkân sunar. Çaresiz ve zor durumda olan bu konuğu geri çevirmeyerek kabul etmeleri Atina toplumunun "açık, kapsayıcı, şefkatli bir toplum" olduğunu gösterecektir. (Laura Slatkin'den aktaran Leonard, 2006, s. 243).

Derrida'ya göre Oidipus Kolonos'a konuk olarak kabul edilse bile mezar yerinin belirsiz olması nedeniyle yabancılığı devam eder. Oidipus bir yabancı olarak karşılandığı Atina kapılarında bu kez ölümü ile bir yabancı haline gelir (Manoussakis, 2011, s. 282). Ele aldığımız tragedyaya geri dönersek babalarının ölümünden sonra Antigone ve İsmene onun mezar yerinin belirsiz kalmasından, bir mezar yerinin olmamasından yakınır. Derrida'ya göre onlar iki nedenden dolayı şikâyet eder ve suçlamada bulunurlar: Bunlardan biri babalarının yabancı bir kentte ve uzakta ölme isteğidir. Diğeri ise yabancı bir yerde babalarının bir mezarı olmadan gömülmesidir. Derrida için babalarının mezarının olmaması ve mezar yerinin belirsiz olması onların yaslarını tutmalarına engel olur, daha doğrusu tutacakları bu yas ertelenmiş olur. Bundan dolayı Antigone'nin babasının ölümünden sonra döktüğü göz yaşları aslında babasının ölümünden sonra tutamadığı yastan, daha doğrusu bu yastan mahrum bırakılmasından dolayıdır (Derrida, 2020, ss. 97, 99).

Derrida'ya göre yabancı, normalde doğumdan hareketle tanımlanırken bu tragedyada ölümle, daha doğrusu yabancı'nın "yabancı bir ülkede istirahat ettiği durumla" ilişkilidir ve yerinden yurdundan olmuş insanlar, sürgünler ile göçebeler "ölümleri ve dilleri" olmak üzere "iki ortak nostalji"ye sahiptir (Derrida, 2020, s. 77). Onların sahip oldukları bu iki nostaljiden biri olan ölüm *Oidipus Kolonos'ta* tragedyasında karşımıza çıkar. Derrida için sürgünler, yerinden yurdundan olmuş insanlar ve göçebeler ölümlerinin (sevdikleri insanların)

mezarlarını ziyaret etmek için onların mezarlarının bulunduğu yerlere dönme arzusundadırlar (Derrida, 2020, s. 77). Ona göre *Oidipus Kolonos'ta* tragedyasında Antigone ve İsmene'nin arzuları da bu yöndedir. Ancak babalarının ne gömüldüğü yer bellidir ne de başında gözyaşı dökcekleri bir mezarı vardır. Derrida için, Antigone aslında babasının ölüsünün mezarı kalması nedeniyle yabancı topraklarda “daha da yabancı bir yabancı” haline geldiği için gözyaşlarını döker. “Bu ölüm, yabancıların yabancı-oluşu, yabancı oluşunun mutlağıdır. Çünkü ölümden mezarın görünürlüğü yabancıyı sahiplenebilir, onun için bir tür yurda dönüş anlamına gelebilir.” (Derrida, 2020, s. 99). Dolayısıyla Derrida'ya göre, Oidipus Kolonos'a kabul edilse de yasa dışına çıktığı için hem kendi memleketinde hem başka topraklarda, gömüldüğü bir mezarı olmadığı, mezar yeri belirsiz olduğu, yabancı topraklarda öldüğü, arkasında yakınları tarafından normal bir şekilde yas tutulmadığı ve ağlanmadığı için mutlak bir yabancı olarak kalır (Derrida, 2020, ss. 99, 101).

Sonuç

Sofokles, *Oidipus Kolonos'ta* adlı tragedyasında Oidipus'a karşı Kolonoslu yaşlıların ve kral Theseus'un tutumunun farklılığını göstermeye ve kral Theseus'un Oidipus'a karşı gösterdiği konukseverliği yüceltmeye, onun yönetimi altında Atina demokrasisinin yabancılar karşısındaki tutuma sahip olduğunu göstermeye çalışır. Kolonoslu yaşlıların Oidipus'u kendi kentlerine kabul etmeden önce sorgulamaları, kentlerinin yasalarına uymalarını talep etmeleri ve onun geçmişini, kim olduğunu öğrendikten sonra onu kendi kentlerine kabul etmemeleri koşullu bir konukseverlik sunduklarını bize gösterirken, onların göstermiş olduğu bu tutumun tersine kral Theseus'un onu tüm geçmişiyle kabul etmesi ilk başta koşulsuz bir konukseverlik gösterdiğini bize düşündürür. Fakat Theseus'un Oidipus'u kabul etmesinde hem kendi sürgün deneyimi- Theseus onu farklılığı ile değil, kendisiyle özdeşleştirdiği için kabul eder- hem de Oidipus'un sığınma talebinde bulunurken, talebi kabul edildiği takdirde Atina'ya iyilik getireceğini, bir armağan sunacağını dile getirmesi de etkili olmuştur. Tüm bunlardan dolayı Oidipus her ne kadar Atina'ya kabul edilse de Atina'da ona karşı bütünüyle koşulsuz bir konukseverlik gösterilemez ve burada “yabancı” olarak kalmaya devam eder.

KAYNAKÇA

- Borradori, G. (2003). “Terörizmin Yeniden İnşası”, *Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar* içinde. Haz. Giovanna Borradori. Çev. Emre Barca. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bowlby, R. (2010). “Derrida's Dying Oedipus”. *Derrida and Antiquity* içinde, Ed. Miriam Leonard. Oxford: Oxford University Press.
- Derrida, J. (2020). “Konukseverlik Üstüne”. Çev. Aslı Sümer. *Davet / Konukseverlik Üstüne* içinde. A. Dufourmantelle & J. Derrida. İstanbul: Metis Yayınları.
- Derrida, J. (2012). “Konuksev(-er-/-mez-)lik”. Çev. Ferda Keskin-Önay Sözer. *Pera Peras Poros, Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma*. Haz. Önay Sözer-Ferda Keskin. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Derrida, J. (2003). “Otoimmünite: Gerçek ve Simgesel İntiharlar-Jacques Derrida'yla Söyleşi”, *Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar* içinde. Haz. Giovanna Borradori. Çev. Emre Barca. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Direk, Z. (2013). *Başkalık Deneyimi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Kakoliris, G. (2020). “Aporias of Hospitality in Sophocles' *Oedipus at Colonus* and Euripides' *Alcestis*”. *International Journal of the Humanities: Annual Review*, Vol. 18, Issue 1.
- Knudsen, N. (2018). “Hospitality, Responsibility, and Community: A Political Phenomenological Reading of Antigone”. *Revista de Antropología y Filosofía de lo Sagrado Review of Anthropology and Philosophy of the Sacrum*, No: 3, Diciembre (2018) pp.: 65-84.
- Leonard, M. (2006). “Oedipus in the Accusative: Derrida and Levinas”. *Comparative Literature Studies*, Vol. 43, No. 3, pp. 224-251.
- Manoussakis, J. P. (2011). “The Stranger in the Polis: Hospitality in Greek Myth”.

- Phenomenologies of the Stranger* içinde. Ed. John D. Caputo. New York: Fordham University Press.
- McCoy, M. B. (2013). *Wounded Heroes, Vulnerability as a Virtue in Ancient Greek Literature and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Naas, M. (2006). “‘Alors, qui êtes-vous?’ Jacques Derrida ve Konukseverlik Sorusu”. Çev. Elis Simson. *Cogito*, Sayı: 47-48. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sofokles. (2010). *Oidipus Kolonos'ta & Trakhisli Kadınlar*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları.
- Thucydides. (1956). *History of the Peloponnesian War, Books I and II*. Trans. by Charles Forster Smith. London: William Heinemann Ltd.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslâm, Göçmenlik ve Konukseverlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.